

การพิสูจน์ความจริงและการพิสูจน์ความเท็จในปายาสีราชัญญสูตร:
กรณีชีวิตหลังความตาย
The Verification and The Falsification in Payasirachannasutra:
A case study of a life after death

ชาตรี ชุมเสน

Chatree Chumsen

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

Udon Thani Rajabhat University

Corresponding Author E-Mail: chatree_250515@hotmail.com

Received June 1, 2021; Revised June 15, 2021; Accepted: June 30, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอมนทัศน์การพิสูจน์ความจริงและความเท็จ และเพื่อวิเคราะห์ชีวิตหลังความตายในปายาสีราชัญญสูตร โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร หนังสือและบทความที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า การพิสูจน์ความจริง มาจากข้อเสนอเรื่องการพูดซ้ำความหมายจนเกิดความหมายที่ตรงกันและการใช้ประสบการณ์เข้าใจความหมายและความรู้สึกในการใช้คำนี้ ส่วนการพิสูจน์ความเท็จเป็นการเพิ่มเกณฑ์ตรวจสอบความจริงไม่ใช่ในแง่ของวิทยาศาสตร์ แต่เป็นในส่วนของศาสนาที่เน้นกระบวนการตรวจสอบทฤษฎีหรือความเห็นผิดที่ขยายให้เห็นข้อมูลที่ไม่อาจตรวจสอบได้ด้วยเครื่องมือทางประสาทสัมผัส เป็นการคาดการณ์เท่านั้น เมื่อนำแนวคิดเหล่านี้มาวิเคราะห์ชีวิตหลังความตายในปายาสีราชัญญสูตร พบว่า การพิสูจน์ความจริงชี้ไปที่ความไม่มีหลักฐาน ความไม่อยากรตายของมนุษย์ ความไม่มีอยู่ของวิญญาณ ขณะที่การพิสูจน์ความเป็นเท็จ เป็นการอ้างถึงความน่าจะเป็นทางด้านเหตุผล การอ้างถึงความน่าจะเป็นทางด้านสถานที่และเวลา การอ้างถึงความน่าจะเป็นของการมีชีวิตอยู่ และการอ้างถึงส่วนประกอบของชีวิต

คำสำคัญ: การพิสูจน์ความจริง, การพิสูจน์ความเท็จ, ชีวิตหลังความตาย

Abstract

This article entitled to study the concept of the Verification and the Falsification, to analyze a life after death in Payasirachannasutra. This is a qualitative research done by studying academic documents. In the research, it was found that The Verification is the proposition of repetition of meanings until they come up with the same meaning and the use of experience to understand the meaning and feel of the use of the word. The Falsification increases the criteria for checking the truth, not in a scientific sense. It is the part of religion that emphasizes the process of examining stereotypes or misconceptions that amplify information that cannot be verified by sensory tools. It's just a prediction. When we applied these concepts to the analysis of life after death in Payasirachannasutra, it was found that the Verification points to the lack of evidence, not to be deadman and not to be the soul. The Falsification is a reference to rational probabilities, to refer probabilities in terms of place and time, to refer the probability of being alive and to refer the components of life.

Keyword: The Verification, The Falsification, a life after death

บทนำ

มนุษย์มีการสื่อสารด้วยภาษา เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยสิ่งที่น่าสนใจคือเรื่องภาษาที่ต้องสื่อถึงธรรมชาติของความหมาย (the nature of meaning) เพื่อสร้างความเข้าใจ (understanding) ในการสื่อสารนั้น ทำให้การสื่อสาร (communication) นั้นสำเร็จได้ ถ้าเป็นการสื่อสารง่ายๆ เช่น ฉันเห็นแมว เป็นต้น ผู้รับสารจะเข้าใจได้ทันทีว่าผู้ส่งสารต้องการอธิบายสิ่งที่ตนเองกำลังเห็นอยู่ขณะนั้น

การสื่อสารนั้นจะมีประสิทธิภาพต่อเมื่อเราเข้าใจความหมายนั้นตรงกัน หรือเคยมีประสบการณ์ร่วมกัน เป็นการยืนยันผ่านกระบวนการเชิงประจักษ์ ซึ่งตรงนี้มีปัญหาในเรื่องของภาษาศาสนา (Religious Language) เพราะภาษาบางอย่างไม่มีข้อยืนยันที่ปรากฏอยู่บนโลก เช่น ผีหรือวิญญาณ เป็นต้น ทำให้ภาษาศาสนาเป็นเพียงความเชื่อทางศาสนา (religious beliefs) เมื่อเป็นอย่างนั้นจึงมีข้อเสนอว่า ถ้าเราต้องการพิสูจน์เรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ต้องมีพื้นฐานเรื่องนั้นก่อน เพราะเราไม่สามารถจะพูดได้ว่าสิ่งนั้นผิดหรือถูก ยอมรับได้หรือไม่ได้ เป็นปกติหรือบ้า ถ้าเราไม่มีพื้นฐานต่อเรื่องนั้นเลย (John Hick, 1973: 88-89) จึงมีความจำเป็นในการพิสูจน์เรื่องนี้ ถ้าผู้พิสูจน์เข้าใจศาสนากรณีการพิสูจน์คำว่า นิพพาน เป็นความดับทุกข์ ฉะนั้น นิพพานเป็นความสุขอย่างยิ่ง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 204 หน้า 96) การพิสูจน์ว่านิพพานเป็นความดับทุกข์เป็นความหมายแรกต่อมาจึงมีการเพิ่มความหมายใหม่ๆ เข้าไปที่สามารถพิสูจน์ได้ถึงความจริง (verifiable) ของคำๆ นั้น

ขณะที่ความหมายนั้นได้เพิ่มวิธีการพิสูจน์ที่เป็นไปได้ด้วยการอ้างถึงความเป็นเท็จ (falsifiable) ที่ขัดแย้งกัน เพราะถ้ากล่าวว่ นิพพานเป็นสุขมีตัวตนหรือไม่ใช่ตัวตน เพราะความสุขนั้นถูกระบุถึงผู้รับความสุข เช่นเดียวกับเราพูดว่า เรากินน้ำเพื่อแก้กระหาย เราจึงมีความสุข หรือเราทำกรรมดีย่อมได้ดี ตามความหมายคำว่า “มาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 14 ข้อ 289 หน้า 350) เมื่อทำกรรมก็ย่อมได้รับผลกรรมความสุขจึงเป็นผลที่เกิดจากการดับทุกข์ แต่อีกแง่หนึ่งก็อาจพิจารณาการพิสูจน์ถึงแง่มุมที่เป็นไปได้ด้วยการปฏิเสธว่ เป็นไปไม่ได้ที่เรจะมีมีความสุขจริงและระบุได้ถึงอัตตาในข้อพิสูจน์นี้

แต่อาจมีข้อแย้งด้วยการอ้างถึงข้อพิสูจน์อื่นที่เป็นไปได้ กรณีผู้รับความสุขนั้น คือการเสพอารมณ์ที่ชอบหรือไม่ชอบ เรียกว่าเวทนาขันธ์ มีคำอธิบายในอนัตตลักขณสูตรว่ “เวทนานี้เป็นอนัตตา ถ้าเวทนานี้จักเป็นอัตตาแล้วไซ้ เวทนานี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลพึงได้ในรูปว่ เวทนาของเราจะเป็นอย่างนี้ เวทนาของเราอย่าได้เป็นแบบนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 20 หน้า 27) ฉะนั้น จึงเป็นไปได้เช่นกันว่ จะมีการยืนยันถึงข้อนี้ว่ เป็นสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน

จากหลักการพิสูจน์ข้างต้น เราพบว่า การพิสูจน์ภาษาศาสนานั้นมีการเพิ่มความหมายอื่นๆ ที่เป็นไปได้ของคำนั้นตามแนวคิดการพิสูจน์ความจริง (verification) ด้วยประสบการณ์ของผู้เข้าใจที่แตกต่างกัน ขณะเดียวกันก็ยังคงพิสูจน์ความหมายจากประสบการณ์นั้นว่าถูกต้องหรือไม่ด้วยการพิสูจน์ความเท็จ (falsification) เพื่อหาข้อบกพร่องที่อยู่ในความหมายของคำๆ นั้น เป็นการเพิ่มความเป็นไปได้ของการยืนยันความจริงว่ เป็นไปได้มากน้อยแค่ไหนอีกทีหนึ่ง และเมื่อนำมาใช้กับคำทางศาสนาจะพบถึงการเชื่อมโยงกันทางความหมายมากกว่าหนึ่งอย่างเสมอ

ในบทความนี้จึงได้ใช้ข้อพิสูจน์ความจริงและความเท็จนี้ในการพิจารณาชีวิตหลังความตายตามที่ปรากฏในปายาสีราขัญญสูตร เพื่อค้นหาความหมายและข้อพิสูจน์ที่เป็นไปได้ และเป็นแนวทางในการพิจารณาภาษาศาสนาในเรื่องอื่นๆ ของพระพุทธศาสนาเถรวาทต่อไป

แนวคิดการพิสูจน์ความจริง

การพิสูจน์ความจริงผ่านการเข้าใจความหมายในประโยค เรียกว่า การพิสูจน์ความจริง (verification) โดยนักปราชญ์นิยมเชิงตรรกะพิสูจน์โครงสร้างทางตรรกะของประโยคว่ ข้อความนี้อาจมีความหมายอาจเป็นอะไรที่เกินกว่าประสาทสัมผัส เช่นข้อความว่ "เขาใหญ่เป็นภูเขาที่สูงที่สุดในโลก" ข้อความนั้นไม่จริง เพราะไม่ตรงกับประสบการณ์ แต่ไม่ใช่ว่ ไร้ความหมาย เพราะลักษณะของข้อความที่มีความหมายคือ

1) ประพจน์ซ้ำข้อความ (tautology) คือ ข้อความที่เป็นจริงเสมอ ไม่ว่าข้อความย่อยที่เป็นส่วนประกอบจะจริงหรือเท็จ เช่น "ถ้าสุนัขทุกตัวเป็นสัตว์มีขน ก็ไม่มีสุนัขตัวใดเป็นสัตว์ไม่มีขน" กล่าวอีกอย่างหนึ่ง ประพจน์ซ้ำความก็คือข้อความซึ่งเมื่อปฏิเสธแล้วจะกลายเป็นข้อความขัดแย้งในตัว (contradiction) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2543: 96) เป็นการให้คำนิยามตามข้อมูลที่เคยมีมา เช่นประโยคว่ "สามเหลี่ยมมีสามมุม" เป็นจริงอย่างแน่นอน เพราะความหมายของคำว่าสามเหลี่ยมจะต้องมีสามมุมแน่นอน แต่ประโยคนี้ไม่เกี่ยวข้องกับบริบทของโลก เป็นแค่รูปแบบทางภาษาเท่านั้น

2) ประพจน์ที่พิสูจน์ได้เชิงประจักษ์ (empirically verifiable proposition) เป็นประโยคที่บอกถึงบางสิ่งที่อยู่นอกเหนือข้อความเหล่านั้น แต่ต้องมีรายละเอียดบางอย่างรองรับไม่ว่าจะโดยตรง เช่น ข้อความว่า โต๊ะที่ฉันกำลังเขียนหนังสือ หรือโดยอ้อม เช่นข้อความว่า ฉันไม่สามารถยืนยันได้ว่า พระพุทธเจ้ามีจริง แต่ฉันยืนยันผ่านประสบการณ์การอ่านหนังสือ และเคยได้ยินมา เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นได้

แอร์ (A.J.Ayer) ได้เสนอแนวคิดเรื่องการพิสูจน์ความจริงอย่างแข็งและอ่อน (strong and weak verification) ไว้ว่า "ประพจน์ที่ถูกพูดถึงต้องสามารถพิสูจน์ได้ในการรับรู้อย่างแข็ง คือ ถ้ามันจริงต้องแจ่มชัดผ่านประสบการณ์ แต่ขณะเดียวกันก็สามารถพิสูจน์ได้ในการรับรู้อย่างอ่อน" (A.J.Ayer, 1946: 50) เขาถือว่าการพิสูจน์อย่างแข็งนั้นเป็นไปได้ เพราะเราไม่เคยเข้าใจอย่างชัดเจนต่อทุกข้อความใดๆ บนโลกได้เลย นอกจากจะพูดเข้าไปซ้ำมาจนทุกคนยอมรับและกลายเป็นจริง เช่น พูดว่า มีแมวอยู่ตรงนี้ เราไม่อาจจะยืนยันได้ว่า มีแมวอยู่ตรงนั้นจริง ถ้าเราไม่รู้มีการพูดและยืนยันความหมายของคำว่า แมว มาก่อนหน้านั้น

ส่วนการให้ความหมาย (Implication) แอร์ปฏิเสธความหมายทางศาสนา เช่นเดียวกับกลุ่มอาเวคานิยม (emotivists) ที่ถือว่าข้อความทางศีลธรรม เช่น นาย ก เป็นคนดี เป็นเพียงการแสดงออกตามความรู้สึกของผู้พูดเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง แต่ข้อความที่ว่า นาย ก เป็นคนสูง ไม่ใช่ข้อความที่แสดงออกตามความรู้สึกของผู้พูด หากเป็นเรื่องของข้อเท็จจริงซึ่งจะต้องเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2543: 32) เพราะข้อความทางศีลธรรมเป็นแค่การแสดงออกทางอารมณ์เท่านั้น โดยนักคิดกลุ่มนี้ได้ปฏิเสธข้ออ้างที่ว่า "เจตคติทางความเชื่อเกี่ยวกับการตัดสินทางศีลธรรมว่าเป็นสิ่งที่รับรู้ได้" ด้วยเหตุผลว่าการตัดสินทางศีลธรรมไม่สามารถรับรู้ได้ เพราะไม่ได้สร้างข้อความที่ยอมรับได้ เช่นประโยคว่า "พวกกินเนื้อสัตว์ผิด" แสดงถึงอารมณ์อย่างง่าย ๆ แต่ถ้าต่อมาพวกกินผักกลับพูดว่า "พวกกินเนื้อถูก" ถ้าเขาเอาเนื้อนั้นมาผสมกับสมุนไพรแล้วกิน ฉะนั้น ข้อความนี้เป็นแค่การแสดงทางอารมณ์แต่ไม่ได้รู้สึกรู้ว่าถูกหรือผิดจริง ๆ

ฉะนั้น แนวคิดเหล่านี้จึงพยายามจะมุ่งจุดสนใจไปที่ประโยคที่เป็นจริงทางวิทยาศาสตร์คือสามารถตรวจสอบได้ด้วยการสังเกต มีนักปรัชญาศาสนาเป็นจำนวนมากมองว่าประโยคทางศาสนาล้วนมีข้อความต่างจากวิทยาศาสตร์อย่างชัดเจน เมื่อใช้ทฤษฎีการพิสูจน์ว่าจริงจะยิ่งทำให้เกิดความผิดพลาดในการเข้าใจ เอ็มเมท (Dorothy Emmet) ได้แย้งประเด็นเหล่านั้นเพื่อรักษาแนวคิดแบบเทววิทยาสหประชาชาติ (natural theology) สำหรับเอ็มเมท ข้ออ้างของศาสนาจะถูกเข้าใจว่าเป็นการอุปมา (analogy) ไม่ใช่ข้อความทางวิทยาศาสตร์ ดังข้อความว่า

"เหตุผลที่ทำให้เทววิทยาฟังขึ้นก็คือความเชื่อและการอุปมาเท่านั้น นั่นอธิบายว่าการอุปมาเป็นสิ่งที่คนแสดงออกถึงความสัมพันธ์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ และอธิบายถึงธรรมชาติของความสัมพันธ์ที่ว่า เราสามารถพูดได้เกี่ยวกับธรรมชาติแบบอุมวิสัยที่ไม่อาจจะรับรู้ได้โดยตรงในทางอื่นๆ... แต่ภายใต้อิทธิพลทางศรัทธาและนักคิดแบบจิตนิยมเกี่ยวกับอภิปรัชญา และเทววิทยาสหประชาชาติได้นำไปสู่ความคิดที่จะแสดงให้เห็นระบบที่เป็นเหตุผลของโลก"

(Dorothy Emmet, 1945: 118-119)

ฉะนั้น การที่นักปฏิฐานนิยมล้มเหลวที่จะอธิบายธรรมชาติของปรัชญา เพราะเรื่องดังกล่าวเสนอให้เห็นความสับสนที่เกิดขึ้นเพราะว่าไม่ได้นำเสนอด้วยคำที่ใช้กันโดยทั่วไปๆ แต่บางครั้งประโยคทั่วไปที่เรานำมาใช้ทั้งข้อความตลก ข้อความเกี่ยวกับข้อเท็จจริง ข้อความเฉพาะจำเป็นต้องเกริ่นนำเช่นกัน บางครั้งการใช้เรื่องตลกก็อาจมีการเข้าใจผิดได้ เพราะเราไม่ได้เข้าใจลักษณะคำที่ตนเองนำเสนอ หรือลืมนั่นเป็นการอุปมาอุปไมยเท่านั้น ดังที่สวินเบิร์น (Richard Swinburne) ได้ยกตัวอย่างประโยคที่ไม่อาจพิสูจน์ความจริงได้แต่ก็ไม่ใช่ว่าไม่มีความหมายว่า "ของเล่นบางอย่างที่อยู่ในตู้ของเล่น ขณะที่คนหลับอยู่และไม่มีใครเห็น มันอาจจะออกมาและเดินตอนเที่ยงคืนหลังจากนั้นก็กลับเข้าสู่ตู้ อีก การออกไปทำแบบนี้ไม่มีหลักฐาน" (Richard Swinburne, 1993: 28) โดยคำเหล่านี้แม้ไม่มีความหมายในการตรวจสอบความจริง แต่คำเหล่านี้บางครั้งก็ให้ความหมายแบบอื่นได้ เช่น ความกลัว, เรื่องตลก สวินเบิร์นต้องการจะบอกถึงข้อความที่บางครั้งไม่จำเป็นต้องตรวจสอบได้เพียงประจักษ์เท่านั้น บางครั้งเราอาจรับรู้ผ่านความรู้สึกได้เช่นกัน

จากข้อเท็จจริงนี้เราจะเข้าใจเนื้อหาได้ก็เพราะเราเข้าใจคำทั้งหมดในประโยคนั้น การเข้าใจคำนั้นเป็นพื้นฐานของการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งนั้น เช่นคำว่า ของเล่น ความรู้สึก เป็นต้น เพราะเราเข้าใจทุกคำ เราจึงสามารถสร้างการรับรู้ประโยคที่สร้างขึ้นจากคำนั้นได้ เช่นประโยคว่า "เรากำลังนั่งอยู่ในรถไฟ" เป็นข้อความที่เป็นไปได้ตามข้อเท็จจริง และตรงข้ามจากรูปแบบว่า "รถไฟกำลังนั่งอยู่ในเรา" ถึงแม้เราจะเข้าใจคำทุกคำในประโยค แต่ประโยคนั้นต้องเป็นจริงตามข้อเท็จจริงด้วย แต่ถ้าเราใช้ประโยคว่า ฝีมืออยู่จริง เรารู้ความหมาย แต่ยังพิสูจน์ไม่ได้ เช่นเดียวกับประโยคว่า

ประโยค 1 ฉันกำลังค้นหาพญานาค

ประโยค 2 นักวิทยาศาสตร์กำลังค้นหาการรักษามะเร็ง

ในประโยคทั้ง 2 เราเข้าใจได้เพราะมีประธานและกรรม โดยประโยค 1 เราสามารถระบุได้ว่าคำพูดนี้แค่ชวนให้เชื่อเรื่องพญานาค เพราะเราสามารถตรวจสอบได้ว่าเป็นการพูดโดยไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าพญานาคอยู่ที่ไหน แต่กับประโยคที่ 2 เราพิสูจน์ได้ว่านักวิทยาศาสตร์ยังไม่รู้วิธีการรักษา มะเร็งได้ แต่เราเชื่อมั่นถึงผลจากการรักษาได้ถ้าเราติดตามอย่างต่อเนื่อง ที่นี้ลองพิจารณาประโยคว่า "ฉันกำลังค้นหาผี" ดูเหมือนว่า เรากำลังใช้คำว่า "ผี" ตรงกับความหมายของคำว่า "คนตาย" ดังข้อความว่า "คนที่ตายในสนามรบ พวกเราจะต้องบอกไว้ตั้งแต่แรกเลยว่า ผู้ที่ตายขณะกำลังสร้างชื่อเสียงอันดื้อนั้น ย่อมเปรียบได้กับสมาชิกแห่งยุคทองคำ...พวกเขาเปลี่ยนกลายเป็นภูตศักดิ์สิทธิ์บนผืนดิน เปี่ยมด้วยความดี ปิดปากความชั่วร้าย พิทักษ์มวลมนุษย์ ผู้ถูกห่อหุ้มด้วยทิพยวาจา" (เพลโต, 2559: 262-263) ถ้าพิจารณาข้อความข้างต้น ความหมายของคำว่า "ผี" คือ "คนตาย" ตรงกับข้อเท็จจริงที่เราพิสูจน์ได้ แต่การเป็นผีหรือภูตศักดิ์สิทธิ์บนผืนดิน ก็คือการพิสูจน์ได้เช่นกันด้วยการที่มนุษย์อยู่ดีได้ก็ด้วยการที่มีผีหรือภูตเหล่านี้คอยดูแล ประโยคเหล่านี้ปรากฏในรัตนสูตรเช่นกันว่า "ภูตทั้งปวง ท่านจงใคร่ครวญจงแผ่เมตตาต่อหมู่มนุษย์ด้วยเถิด มนุษย์เหล่าใดนำเครื่องเซ่นสรวงมาให้ทั้งกลางวันและกลางคืน เพราะเหตุนั้น ขอท่านทั้งหลายอย่าประมาท จงรักษามนุษย์เหล่านั้น" (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 2 หน้าที่ 9) ข้อยืนยันความจริงเป็นข้อพิสูจน์ว่า ผีนั้นมีจริง และเป็นการพิสูจน์ผ่านข้อพิสูจน์ความจริงได้เช่นกัน

สรุป การพิสูจน์ความจริงเป็นการเพิ่มความหมายที่เป็นไปได้ โดยมีส่วนประกอบคือ 1. การพูดซ้ำความหมายจนเกิดความหมายที่ตรงกันซึ่งจะพบว่าในคำทางศาสนาจะมีคำอธิบายถึงเรื่อง

เดียวกันไว้ในหลายที่ 2. ใช้ประสบการณ์เข้าใจความหมายและความรู้สึกในการใช้คำนี้ เป็นการเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์ของแต่ละคนซึ่งอาจนำไปสู่ความเข้าใจความหมายเดียวกันนั้นได้เมื่ออธิบายด้วยการเชื่อมโยงประสบการณ์กันและกัน

แนวคิดการพิสูจน์ความเป็นเท็จ

ทฤษฎีการพิสูจน์ความจริงมุ่งไปที่การพิสูจน์ข้อความทางวิทยาศาสตร์ว่าจริง จึงอาจมีการตั้งคำถามได้ว่า ถ้าเราเชื่อว่าวิทยาศาสตร์สามารถพิสูจน์แนวคิดของเราได้ว่าจริง เราก็ไม่สามารถพัฒนากระบวนการอะไรได้เลย เพราะเราจะมีความคิดที่ผิดเมื่อเรากำลังทดลองบางอย่าง เราจะไม่มองหาทฤษฎีที่ถูกต้อง แต่เรากำลังหาความผิดของสิ่งนั้นต่างหาก ในกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เราจำแยกวิเคราะห์ ซึ่งถึงจุดอ่อนในทฤษฎีนั้น นำจุดอ่อนนั้นออกและพยายามจะทำให้ดีขึ้น ฉะนั้น ถ้าเราสร้างการทดสอบขึ้นบนข้อสันนิษฐานนี้เพื่อยืนยันว่าทฤษฎีเราถูก เราจึงต้องอธิบายถึงความผิดปกติและข้อคัดค้าน นั่นเป็นการบอกเราให้รู้ว่ามี ความผิดเกี่ยวกับทฤษฎีนั้น นี่คือการพิสูจน์ความเป็นเท็จ (falsification) ว่าข้อความทางวิทยาศาสตร์ตั้งอยู่บนฐานของความผิด (Micheal B. Wikinson and Hugh N. Cambell, 2010: 243) จึงไม่มีทฤษฎีใดและไม่มีข้อความใดถูกนับได้ว่าเป็นวิทยาศาสตร์ได้ ถ้ายังมีสิ่งที่เท็จอยู่ ทฤษฎีเหล่านั้นล้วนเกิดขึ้นจากสิ่งที่ผิด หรือแสดงให้เห็นถึงความผิด (Antony Flew, R.M. Here and Basil Mitchell, 1964: 482) ฉะนั้น ความรู้ทางวิทยาศาสตร์จึงไม่ใช้การพิสูจน์ความจริงแต่เป็นการพิสูจน์ความเท็จต่างหาก ยิ่งเป็นวิทยาศาสตร์เท่าไรยิ่งมีความเท็จมากเท่านั้น ถ้าไม่พิสูจน์ความเท็จก็ไม่ใช้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ สังเกตได้จากนักอุศุนิยมวิทยาที่ต่างคาดการณ์จากความผิด เช่นกล่าวว่า "ฝนจะตก" ซึ่งอาจตกหรือไม่ตกก็ได้ นักพยากรณ์อากาศแม้จะมีข้อมูลมาก แต่ส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลจากความผิด เพราะมันเป็นความผิดจึงทำให้มีรายละเอียด ถ้าเราให้ข้อมูลมากๆ ทฤษฎีของเราก็จะมีความเป็นไปได้มากขึ้น ฉะนั้น ข้อมูลที่เราบันทึกส่วนใหญ่จึงเกิดจากข้อมูลเท็จที่ยังตีความไม่ได้หรือบางทีอาจมีความหมายหรือไม่ก็ได้ เพราะการอ้างหลักการพิสูจน์ความเท็จไม่เหมือนกับการอ้างหลักการพิสูจน์ความจริงของนักปฏิฐานนิยมเชิงตรรกะ ไม่ใช่เป็นการเพิ่มเกณฑ์ของการให้ความหมาย แต่เป็นการเพิ่มเกณฑ์ตรวจสอบความจริงทางวิทยาศาสตร์มากกว่า

ในส่วนของศาสนานั้น เราจะพบว่ามันักวิทยาศาสตร์ที่พยายามตั้งข้อสมมติฐานบนความบกพร่องของหลักศาสนาว่าเป็นการหลอกลวง เช่นข้อความว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วิจิ ทุจริต และมโนทุจริตกล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาลงจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วิจิ สุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาลงจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 14 ข้อที่ 18 หน้าที่ 25)

การพิสูจน์นี้ถือว่าการพิสูจน์บนฐานของเรื่องที่ไม่อาจพิสูจน์ได้ แต่อย่าลืมว่า การตรวจสอบความจริงนี้ทำให้เราได้เหตุผลการพิสูจน์เรื่องความดี ความชั่ว และการศึกษานั้นไม่ใช่แค่มี

ศีลธรรมอย่างเดียว แต่มุ่งไปถึงความมีเหตุผลและถูกต้องด้วย เพราะถ้าไม่มีใครกล่าวถึงชีวิตหลังความตายแล้ว เราจะเหลือเหตุผลอะไรในการพิสูจน์ความยุติธรรมในโลกนี้ได้ และมีนักคิดบางคนไม่ได้ถือว่าเรื่องศรัทธาเป็นแค่ความมืดบอด ถ้าเรามีเหตุผลที่ดีพอ เช่นกรณีคนบ้าถูกมองว่าเขาทำอะไรย่อมไม่ดี แต่สำหรับคนปกติย่อมทำอะไรได้ดีกว่าคนบ้า จึงเป็นเหตุผลที่คนเราจะต้องหาเหตุผลหรือข้อบกพร่องหรือผิดพลาดบนความเชื่อของตนเอง (Antony Flew, R.M. Here and Basil Mitchell, 1964: 98-99)

แต่ก็อาจมีผู้โต้แย้งว่าแนวคิดเรื่องการพิสูจน์ความเที่ยงนั้นอาจเป็นความผิดพลาดก็ได้ หากพิจารณาผ่านเรื่องความตายและการเชื่อประสบการณ์หลังความตาย เพราะสมมติฐานดังกล่าวเป็นการมีอยู่ของร่างกายที่พยายามคาดการณ์ว่าคนหลังจากวันที่ตายแล้วจะมีความรู้สึกหรือไม่ เป็นเครื่องยืนยันประสบการณ์หลังความตาย แต่เราไม่อาจยืนยันความจริงนี้ได้ว่าเป็นจริงหรือเป็นเท็จ เพราะไม่มีใครเคยยืนยันผ่านประสบการณ์ได้ (John Hick. (1973: 91) เมื่อยืนยันไม่ได้จึงเป็นความล้มเหลวที่จะแสดงว่าข้ออ้างตามทฤษฎีความเป็นเที่ยงนั้นนักศาสนาอ้างถึงศรัทธาเท่านั้น ไม่ใช่ข้ออ้างเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์แต่อย่างใด ฉะนั้น ปัญหาที่เรากำลังโต้แย้งกันนี้จึงเป็นเรื่องความเชื่อทางศาสนา เพราะวิทยาศาสตร์ไม่มีความเชื่อ และไม่ยืนยันเรื่องนี้ เมื่ออ้างถึงศรัทธาที่ผิด พุทธปรัชญาเถรวาทจึงเรียกสิ่งนี้ว่า ทิฏฐิ เพราะข้อพิสูจน์ความเที่ยงก็คือการพิสูจน์ทิฏฐิที่ผิด (มิจฉาทิฏฐิ)

สรุป การพิสูจน์ความเป็นเที่ยงเป็นการเพิ่มเกณฑ์ตรวจสอบความจริงไม่ใช่ในแง่ของวิทยาศาสตร์ แต่เป็นในส่วนองศาความที่เน้นกระบวนการตรวจสอบทิฏฐิหรือความเห็นผิดที่ขยายให้เห็นข้อมูลที่อาจตรวจสอบได้ด้วยเครื่องมือทางประสาทสัมผัส เป็นการคาดการณ์เท่านั้น

การพิสูจน์ชีวิตหลังความตายในปายาสีราชัญญสูตร

ปายาสีราชัญญสูตร เป็นพระสูตรปรากฏในพระไตรปิฎก โดยกล่าวถึงแนวคิดเรื่องชีวิตหลังความตาย ซึ่งมาจากคำถามที่ว่า “โลกไม่มีที่สิ้นสุด ชีวกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีวกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริงหรือ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 24 ข้อที่ 95 หน้าที่ 223) ซึ่งคำถามดังกล่าวนี้ไม่ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าทรงตอบ แต่ปรากฏหลักฐานในปายาสีราชัญญสูตรที่อธิบายถึงเรื่องนี้ไว้ในแง่ของชีวิตหลังความตาย เมื่อใช้ทฤษฎีทั้ง 2 จึงทำให้เข้าใจแนวคิดดังกล่าวดังนี้

1. การพิสูจน์ความจริง เป็นการอ้างถึงคำพูดที่ปรากฏในคำของพระเจ้าปายาสีเป็นหลักใหญ่ โดยข้อพิสูจน์นั้นมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

ก. การอ้างคำที่ไม่มีหลักฐาน มาจากข้อความว่า “โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 301 หน้าที่ 234-235) เป็นวิธีปฏิเสธข้อความที่ไม่อาจพิสูจน์ได้ซึ่งข้อความดังกล่าวมาจากการให้เหตุผลสนับสนุนโดยระบุด้วยผลการกระทำทั้งทำดีและทำชั่วว่า

“มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของข้าพเจ้าในโลกนี้ที่เป็นคนฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบพูดเพ้อเจ้อ มากไปด้วยความเพ่งเล็ง คิดบงการร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด สมัยอื่นคนเหล่านั้นป่วย ได้รับทุกข์เป็นไข้หนัก เมื่อใด ข้าพเจ้าทราบว่ บัดนี้

คนพวกนี้จักไม่หายจากป่วย เมื่อนั้น ข้าพเจ้าเข้าไปหาคนพวกนั้นแล้วกล่าวว่า มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิวทัศน์ว่า บุคคลที่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบพุดเพ้อเจ้อ มากไปด้วยความเพ่งเล็ง คิดบงร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก พวกท่านเป็นคนฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ มากไปด้วยความเพ่งเล็ง คิดบงร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด ถ้าคำของสมณพราหมณ์พวกนั้นเป็นจริง พวกท่านเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักต้องเข้าถึง อบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้าเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก พวกท่านพึงเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรกไซ้ พึงมาบอกเราด้วยวิธีไรว่า โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดี ทำชั่วมีอยู่พวกท่านพอเป็นที่เชื่อถือ พอเป็นที่ไว้วางใจของเราได้ สิ่งใดที่พวกท่านเห็นสิ่งนั้นจักเป็นเหมือนดังเราเห็นเอง คนเหล่านั้นรับคำข้าพเจ้าแล้ว หาได้มาบอกไม่หาได้ส่งทูตมาไม่ปริยายนี้เป็นเหตุให้ ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 303 หน้าที่ 236-237)

เงื่อนไขของการกระทำและผลการกระทำถือว่าเป็นหลักสำคัญในการระบุถึงความเป็นไปทางศาสนาแต่หากไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้จึงไม่อาจบอกได้ว่า กฎแห่งกรรมนั้นจริง เมื่อกฎแห่งกรรมไม่จริงก็เป็นการล้มความเชื่อว่าโลกหน้ามี

ข. การอ้างถึงความไม่อยากตาย มาจากข้อความว่า

“เหล่าสมณพราหมณ์ในโลกนี้ ซึ่งเป็นผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม ยังประสงค์จะมีชีวิตอยู่ ไม่ประสงค์จะตาย ยังปรารถนาความสุขเกลียดความทุกข์ ข้าพเจ้ามีความคิดเห็นว่า ถ้าท่านสมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม พวกนี้จักพึงทราบอย่างนี้ว่า เมื่อเราตายไปจากโลกนี้แล้ว คุณงามความดีจักมีดังนี้ไซ้ บัดนี้ ท่านสมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมพวกนี้พึงตั้งสมาธิ พึงนำมาซึ่งศาดรา พึงผูกคอตาย หรือพึงโจนลงไปในเหว ก็เพราะเหตุที่ท่านสมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม พวกนี้ไม่ทราบอย่างนี้ว่า เมื่อเราตายไปจากโลกนี้แล้ว คุณงามความดีจักมี ฉะนั้น จึงยังประสงค์จะมีชีวิตอยู่ ไม่ประสงค์จะตาย ยังปรารถนาความสุขเกลียดความทุกข์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 309 หน้าที่ 242-243)

เป็นการอธิบายถึงการที่เหล่านักบวชต่างไม่สนใจจะฆ่าตัวตาย เมื่อชาติหน้ามีและทุกคนที่ปฏิบัติดีอยู่แล้วย่อมรู้ว่าจะได้ไปเกิดในที่ๆ ดีจึงเป็นเรื่องดีถ้าจะรีบตาย แต่กลับไม่นักบวชรีบตาย จึงเป็นข้อยืนยันว่า ไม่มีโลกหน้าอย่างที่เราเข้าใจกันได้

ค. การอ้างถึงความไม่มีอยู่ของวิญญาน มาจากข้อความว่า

“บุรุษของข้าพเจ้าในที่นี้จับโจรผู้ประพฤติชั่วหยาบมาแสดงแก่ข้าพเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ โจรผู้ประพฤติชั่วหยาบต่อพระองค์ พระองค์ทรงปรารถนาจะลงอาชญาอย่างใด แก่โจรผู้นี้ ขอให้ตรัสบอกอาชญาอันเกิดข้าพเจ้าบอกบุรุษพวกนั้นอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงปลงบุรุษนี้จากชีวิตอย่าให้ผิวน้ำ เนื้อเอ็น กระดูก และเยื่อในกระดูกชอกช้า บางทีจะได้เห็นชีวะของบุรุษนั้นออกมาบ้าง บุรุษพวกนั้นรับคำของข้าพเจ้าแล้ว ย่อมปลงบุรุษนั้นจากชีวิต มิให้ผิวน้ำ เนื้อ เอ็น กระดูก และเยื่อในกระดูกชอกช้า เมื่อบุรุษนั้นเริ่มจะตาย ข้าพเจ้าสั่งบุรุษพวกนั้นว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงผลักบุรุษนี้ให้นอนหงาย บางทีจะได้เห็นชีวะของเขา

ออกมาบ้าง บุรุษพวกนั้นผลักบุรุษนั้นให้นอนหงาย พวกเรามิได้เห็นชีวิตของเขาออกมาเลย ข้าพเจ้าจึงสั่งบุรุษพวกนั้นว่าถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงพลิกบุรุษนี้ให้นอนคว่ำลง จงพลิกให้นอนตะแคงข้างหนึ่งจงพลิกให้นอนตะแคงอีกข้างหนึ่ง จงพยุงให้ยืนขึ้น จงจับเอาศีรษะลง จงทุบด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนไม้ ด้วยศาดรา จงลากมาข้างนี้ จงลากไปข้างโน้น จงลากไป ๆ มา ๆ บางทีจะได้เห็นชีวิตของบุรุษนั้นออกมาบ้าง บุรุษพวกนั้นลากบุรุษนั้นมาข้างนี้ ลากไปข้างโน้น ลากไป ๆ มา ๆ พวกเรามิได้เห็นชีวิตของเขาออกมาเลย ตาของเขาก็ดวงนั้นแหละ รูปก็อันนั้น แต่เขาไม่รู้แจ้งรูปายตนะด้วยตาไม่ได้ หูก็อันนั้นแหละ เสียงก็อันนั้น แต่เขาไม่รู้แจ้งสัททายตน ด้วยหูไม่ได้ จมูกก็อันนั้นแหละ กลิ่นก็อันนั้น แต่เขาไม่รู้แจ้งคันธายตนะด้วยจมูกไม่ได้ ลิ้นก็อันนั้นแหละ รสก็อันนั้น แต่เขาไม่รู้แจ้งรสายตนะด้วยลิ้นไม่ได้ กายก็อันนั้นแหละ โภญะก็อันนั้น แต่เขาไม่รู้แจ้งโภญะพายตนะด้วยกายไม่ได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 314 หน้าที่ 247-248)

เป็นการยืนยันถึงความไม่มีอยู่ของวิญญาณจากข้อพิสูจน์ทางด้านประสาทสัมผัส และเมื่อประสาทสัมผัสที่เป็นข้อยืนยันความจริงได้ดีที่สุด ไม่อาจจะระบุได้ดังนี้จึงเป็นข้อพิสูจน์ที่ทำให้เข้าใจได้ว่าวิญญาณหรือชีวิตที่ศาสนาพยายามจะอ้างว่ามีอยู่นั้นไม่อาจเป็นไปได้

2. การพิสูจน์ความเป็นเท็จ เป็นการอ้างถึงคำพูดที่ปรากฏในคำของพระกุมารกัสสปะเป็นหลักใหญ่ โดยข้อพิสูจน์นั้นมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

ก. การอ้างถึงความน่าจะเป็นทางด้านเหตุผล มาจากข้อความว่า

“พระกุมารกัสสปะถามว่า พระจันทร์ และพระอาทิตย์นี้อยู่ในโลกนี้หรือในโลกหน้า เป็นเทวดาหรือมนุษย์ ? พระเจ้าปายาสัตริสว่า พระจันทร์และพระอาทิตย์นี้อยู่ในโลกหน้า มิใช่โลกนี้ เป็นเทวดา มิใช่มนุษย์ พระกุมารกัสสปะถวายพระพรว่า โดยปริยายของบทนี้ ต้องเป็นอย่างนี้ว่า โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 302 หน้าที่ 235-236)

ซึ่งข้อพิสูจน์นี้เป็นการคาดการณ์ถึงความน่าจะเป็นทางด้านเหตุผล ดังจะเห็นได้จากดวงอาทิตย์ที่ปรากฏในวันนี้ ย่อมไม่มีเหตุผลอะไรมาขัดขวางให้ไม่มีดวงอาทิตย์อยู่ในวันพรุ่งนี้ นอกจากวันพรุ่งนี้เราตื่นมาแล้วไม่เจอดวงอาทิตย์เท่านั้น

ข. การอ้างถึงความน่าจะเป็นทางด้านสถานที่และเวลา มาจากข้อความว่า

“บุรุษในโลกนี้จับโจรผู้ประพฤติชั่วหยาบมาแสดงแก่บพิตรว่า ผู้นี้เป็นโจรประพฤติชั่วหยาบต่อพระองค์ พระองค์ทรงปรารถนาจะลงอาชญาอย่างใดแก่โจรผู้นี้ ขอได้ตรัสอาชญา นั้นเถิด บพิตรพึงตรัสบอกบุรุษพวกนั้นอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้นพวกท่านจงเอาเชือกอย่างเหนียวมัดบุรุษนี้ให้มีมือไพล่หลังอย่างมั่นคง แล้วโกนศีรษะพาเที่ยวตระเวนไปตามถนนทุกถนน ตามตรอกทุกตรอกด้วยบังเหาะว่ามีเสียงดัง แล้วออกทางประตูด้านทักษิณ แล้วตัดศีรษะเสียที่ตะแลงแกง ทางทิศทักษิณแห่งพระนคร บุรุษพวกนั้นรับพระดำรัสแล้ว พึงเอาเชือกอย่างเหนียวมัดบุรุษนั้นให้มีมือไพล่หลังอย่างมั่นคง แล้วโกนศีรษะพาเที่ยวตระเวนไปตามถนนทุกถนน ตามตรอกทุกตรอก ด้วยบังเหาะว่ามีเสียงดัง แล้วออกโดยประตูด้านทักษิณ แล้วให้หนึ่งที่ตะแลงแกง ทางทิศทักษิณแห่งพระนคร โจรจะพึงได้รับหรือซึ่งความผ่อนผันจากนายเพชฌฆาตว่า ขอท่านนายเพชฌฆาตจงรอนกว่าข้าพเจ้าจะได้ไปแจ้งแก่ มิตร อำมาตย์ ญาติ

สาโลหิต ในบ้านหรือนิคมโน้นแล้วจะมา หรือว่านายเพชฌฆาตจะพึงตัดศีรษะโจรผู้กำลังอ่อนวอนอยู่ พระเจ้าปายาสัตว์ว่า โจรนั้นจะไม่ได้รับความผ่อนผันจากนายเพชฌฆาต ที่ให้นายเพชฌฆาตจะพึงตัดศีรษะโจรนั้นผู้กำลังอ่อนวอนอยู่ที่เดียว พระกุมารก็สสพลวาทพระพรว่า โจรนั้นเป็นมนุษย์ยังมิได้รับความผ่อนผันจากนายเพชฌฆาตผู้เป็นมนุษย์ มิตร อำมาตย์ ญาติ สาโลหิตของบพิตรที่เป็นคนฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จพุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพื่อเจ้อ มากไปด้วยความเพ่งเล็ง คิดปองร้ายผู้อื่นมีความเห็นผิด เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรกแล้วจักได้รับความผ่อนผันจากนายนิรยบาลละ หรือว่า ขอท่านนายนิรยบาลจงรองจนกว่าข้าพเจ้าจะไปบอกแก่เจ้าปายาสีว่า โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผิดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 304 หน้าที่ 237-238)

เป็นการระบุข้อมูลความเป็นไปของเวลา เช่นเดียวกับการที่เราบอกถึงสถานที่ และเวลาที่ต่างกัน โดยข้อพิสูจน์นี้มาจากสมมติฐานทางด้านสถานที่และเวลาที่เรารับรู้ต่างกันไปได้ ถ้าเราอยู่ในสถานที่หนาวหรือร้อนไปเราจะรับรู้ว่าเวลานั้นยาวนาน แต่หากเป็นสถานที่อบอุ่น เรากลับรู้สึกว่าเวลาไม่นานอย่างนั้น การรับรู้ดังกล่าวเป็นความเป็นไปได้ว่าสถานที่และเวลาทำให้การรับรู้ของคนเราต่างกัน

ค. การอ้างถึงความน่าจะเป็นของการมีชีวิตอยู่ มาจากข้อความว่า

“บุรุษผู้เป็นวิญญูชนบางพวกย่อมทราบเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา เรื่องเคยมีมาแล้ว พราหมณ์คนหนึ่งมีภริยาสองคน ภริยาคนหนึ่งมีบุตรอายุได้ 10 ปีหรือมีอายุได้ 12 ปี ภริยาคนหนึ่งตั้งครรภ์จนจะคลอด พราหมณ์นั้นทำกาละแล้ว มาณพนั้นได้พุดกะแม่เลี้ยงว่า แม่ ทรัพย์ ข้าวเปลือก เงินหรือทอง ทั้งหมดนั้นของฉัน แม่หามีส่วนอะไรในทรัพย์สมบัตินี้ไม่ ขอแม่จงมอบมรดกซึ่งเป็นของบิดาแก่ฉันเถิด นางพราหมณ์กล่าวตอบมาณพนั้นว่า พ่อ ขอพ่อจงรองจนกว่าแม่จะคลอดเถิด ถ้าลูกที่คลอดออกมาเป็นชาย เขาก็ได้รับส่วนหนึ่ง ถ้าเป็นหญิง ก็จักเป็นบาทปริจาริกของพ่อ ครั้งที่สอง มาณพก็ได้พุดกะแม่เลี้ยงอย่างนั้น นางพราหมณ์ก็ได้พุดกะมาณพอย่างนั้น ครั้งที่สาม มาณพได้พุดกะแม่เลี้ยงอย่างนั้น ลำดับนั้น นางพราหมณ์ถือมีดเข้าไปในห้องน้อยแหะห้องเพื่อจะทราบว่าเป็นบุตรเป็นชายหรือหญิง นางพราหมณ์ได้ทำลายตน ชีวิต ครรภ์และทรัพย์สมบัติเพราะนางพราหมณ์เป็นคนพาล ไม่ฉลาด แสวงหาผลโดยอุบายไม่แยบคายได้ถึงความพินาศ ฉันทไธ บพิตรก็ฉันทนั้นเหมือนกัน เป็นคนพาล ไม่ฉลาด แสวงหาโลกหน้าด้วยอุบายไม่แยบคาย จักถึงความพินาศ เหมือนนางพราหมณ์ผู้เป็นคนพาล ไม่ฉลาด แสวงหาผลโดยอุบายไม่แยบคาย ได้ถึงความพินาศ ฉะนั้น สมณพราหมณ์ผู้มีศีลมีกัลยาณธรรมย่อมจะไม่บ่มผลที่ยังไม่สุกให้รีบสุก และผู้เป็นบัณฑิตย่อมรอผลอันสุกเอง อันชีวิตของสมณพราหมณ์ผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม แปลกกว่าคนอื่น ๆ คือ สมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมดำรงอยู่สืบกาลนานเท่าใด ท่านย่อมประสบบุญมากเท่านั้น และปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 310 หน้าที่ 243-244)

ข้อพิสูจน์ดังกล่าวนี้เป็นการอ้างให้เห็นถึงความน่าจะเป็นของผู้ที่มีคุณธรรมทั้งหลายไม่รับจากโลกนี้ไป ไม่ใช่เพราะไม่เชื่อว่าโลกหน้าไม่มีอยู่จริง แต่เป็นการเห็นประโยชน์จากการมีชีวิตอยู่ในชาตินี้ด้วย เป็นการอธิบายถึงการทำหน้าที่ไม่ใช่ในฐานะเป็นผู้รับสุขแต่ผู้เดียว แต่เป็นการมอบสุขให้กับคนอื่นด้วย

ง. การอ้างถึงความเป็นไปได้ของส่วนประกอบของชีวิต มาจากข้อความว่า

“มีคนเป่าสังข์คนหนึ่ง ถือเอาสังข์ไปยังปัจฉิมตชนบทเขาเข้าไปยังบ้านแห่งหนึ่ง ยืนอยู่กลางบ้านเป่าสังข์ขึ้น 3 ครั้งแล้ววางสังข์ไว้ที่แผ่นดินนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พวกมนุษย์ในปัจฉิมตชนบทได้เกิดความตื่นเต็นว่า ท่านทั้งหลาย นั่นเสียงใครหนอ ช่างเป็นที่พอใจถึงเพียงนี้ควรแก่การงานถึงเพียงนี้ เป็นที่ตั้งแห่งความพลิตพลินถึงเพียงนี้ ช่างจับจิตถึงเพียงนี้ ช่างไพเราะถึงเพียงนี้ พวกเขาต่างมาล้อมถามคนเป่าสังข์นั้นว่า พ่อ นั่นเสียงของใครหนอ ช่างเป็นที่พอใจถึงเพียงนี้ ควรแก่การงานถึงเพียงนี้ เป็นที่ตั้งแห่งความพลิตพลินถึงเพียงนี้ ช่างจับจิตถึงเพียงนี้ ช่างไพเราะถึงเพียงนี้ คนเป่าสังข์ตอบว่า ท่านทั้งหลาย นั่นคือสังข์ซึ่งมีเสียงเป็นที่พอใจถึงเพียงนี้ ควรแก่การงานถึงเพียงนี้ เป็นที่ตั้งแห่งความพลิตพลินถึงเพียงนี้ ช่างจับจิตถึงเพียงนี้ ช่างไพเราะถึงเพียงนี้ พวกเขาจับสังข์นั้นหงายขึ้นแล้วบอกว่า พุทธิพอสังข์ พุทธิพอสังข์สังข์นั้นหาได้ออกเสียงไม่ พวกเขาจับสังข์นั้นให้คว่ำลง จับให้ตะแคงข้างหนึ่งจับให้ตะแคงอีกข้างหนึ่ง ชูให้สูง วางให้ต่ำ เคาะด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนไม้ ด้วยศัตราลากมาข้างนี้ ลากไปข้างโน้น ลากไป ๆ มา ๆ แล้วบอกว่าพุทธิพอสังข์ พุทธิพอสังข์ สังข์นั้นหาได้ออกเสียงไม่ ลำดับนั้น คนเป่าสังข์ได้มีความคิดว่า พวกมนุษย์ปัจฉิมตชนบทเหล่านี้ ช่างโง่เหลือเกิน จักแสวงหาเสียงสังข์โดยไม่ถูกทางได้อย่างไรกัน เมื่อมนุษย์พวกนั้นกำลังมุงดูอยู่ เขาจึงหยิบสังข์ขึ้นมาเป่า 3 ครั้ง แล้วถือเอาสังข์นั้นไป มนุษย์ปัจฉิมตชนบทพวกนั้นได้พูดกันว่า ท่านทั้งหลาย นัยว่าเมื่อใด สังข์นี้ประกอบด้วยคน ความพยายามและลม เมื่อนั้น สังข์นี้จะออกเสียง แต่ว่าเมื่อใด สังข์นี้มิได้ประกอบด้วยคน ความพยายามและลม เมื่อนั้น สังข์นี้ไม่ออกเสียง ฉะนั้นเหมือนกัน กายนี้ประกอบด้วยอายุ ให้อุ่นและวิญญูณ เมื่อนั้น กายนี้ก้าวไปได้ถอยกลับได้ ยืนได้ นั่งได้ สำเร็จการนอนได้ เห็นรูปด้วยนัยนตาได้ ฟังเสียงด้วยหูได้ ตมกลิ่นด้วยจมูกได้ ลิ้มรสด้วยลิ้นได้ ถูกต้องโณภูมัพพะด้วยกายได้รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจได้ แต่ว่าเมื่อใดกายนี้ไม่ประกอบด้วยอายุ ให้อุ่นและวิญญูณเมื่อนั้น กายนี้ก้าวไปไม่ได้ ถอยกลับไม่ได้ ยืนไม่ได้ นั่งไม่ได้ สำเร็จการนอนไม่ได้ เห็นรูปด้วยนัยนตาไม่ได้ ฟังเสียงด้วยหูไม่ได้ ตมกลิ่นด้วยจมูกไม่ได้ลิ้มรสด้วยลิ้นไม่ได้ ถูกต้องโณภูมัพพะด้วยกายไม่ได้ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจไม่ได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 315 หน้า 248-249)

เป็นการอ้างถึงชีวิตไม่ได้มาจากสิ่งเดียว แต่มาจากหลายสิ่งและการรวมกันนั้นทำให้เกิดผล ปฏิกริยาแสดงออกมา การจะระบุว่าจะสิ่งไหนเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตดำเนินไปได้ คิดได้ พุดได้ ไม่อาจจะระบุได้ แต่เป็นการประกอบเข้าด้วยกันจึงทำให้สิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นได้

บทสรุป

การพิสูจน์ความจริง การพิสูจน์ความจริงเป็นการเพิ่มความหมายที่เป็นไปได้ โดยมีส่วนประกอบคือ 1. การพูดซ้ำความหมายเป็นการสร้างความหมายที่ตรงกัน โดยขยายคำให้เกิดข้อมูล

ที่สอดคล้องกับคำนี้ 2. ใช้ประสบการณ์เข้าใจความหมายและความรู้สึกในการใช้คำนี้ เป็นการเข้าใจความหมายทั้งทางตรงจากประสบการณ์และความรู้สึกที่ผู้รับสารเข้าใจความหมายนั้นทางอ้อม ส่วนการพิสูจน์ความเป็นเท็จเป็นการเพิ่มเกณฑ์ตรวจสอบความจริงไม่ใช่ในแง่ของวิทยาศาสตร์ แต่เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาที่เน้นกระบวนการตรวจสอบทฤษฎีหรือความเห็นผิดที่ขยายให้เห็นข้อมูลที่ไม่อาจตรวจสอบได้ด้วยเครื่องมือทางประสาทสัมผัส เป็นการคาดการณ์เท่านั้น ส่วนชีวิตหลังความตายเมื่อใช้การพิสูจน์ความจริงแล้วพบว่า ชีวิตหลังความตายเป็นเรื่องที่อ้างถึงการอ้างความไม่มีหลักฐานความไม่ยอมตาย ความไม่มีอยู่ของวิญญาณ และการพิสูจน์ความเป็นเท็จ เป็นการอ้างถึงความน่าจะเป็นทางด้านเหตุผล การอ้างถึงความน่าจะเป็นทางด้านสถานที่และเวลา การอ้างถึงความน่าจะเป็นของการมีชีวิตอยู่ และการอ้างถึงส่วนประกอบของชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- เพลโต. (2559). **รีพับลิค**. แปลโดย เวธัส โพธารามิก. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ทับหนังสือ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2543). **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- A.J. Ayer. (1946). **Language, Truth and Logic**. USA: Penguin.
- Antony Flew, R.M. Here and Basil Mitchell. (1964). "Theology and Falsification", In **New Essays in Philosophical Theology**. ed. by Anthony Flew and Alisdair MacIntyre. New York: Macmillan.
- Dorothy Emmet. (1945). **The Nature of Metaphysical Thinking**. London: Macmillan.
- John Hick. (1973). **Philosophy of Religion**. 2nd edition. Prentice Hall.
- Richard Swinburne. (1993). **The Coherence of Theism**. New York: Clarendon Press Oxford.
- Micheal B. Wikinson and Hugh N. Cambell. (2010). **Philosophy of Religion: An Introduction**. New York: Continuum.

